

یادی از یوسف گرگور (۱۹۵۵-۲۰۱۳)*

احمد جبار^۱ و عبدالملک بوزاری^۲
ترجمه محمد باهر^۳

یوسف گرگور در حدود سال ۱۹۵۵ در آغاز انقلاب الجزایر زاده شد. روستای تملوس، زادگاه او، همواره محلی برای سکونت در شرق الجزایر بوده است. این روستا بر سر جاده ملی شماره ۴۳ واقع شده است که دو شهر سکیکده و جیجل را به هم مرتبط می‌سازد. گرچه این روستا در جریان جنگ آزادی‌بخش به خاطر موقعیت استراتژیکش مشهور شد، ولی زمین‌های این روستا به دلیل وجود شمار زیادی از آثار باستانی، شهرت ویژه‌ای یافت. این آثار باستانی نشان می‌دهد که در دوران پیش از تاریخ نیز انسان‌هایی در این سرزمین می‌زیسته‌اند؛ چرا که وجود تقریباً ۲۰ مجسمه سنگی در این سرزمین به ثبت رسیده است.

یوسف گرگور در خانواده‌ای کم‌بضاعت دیده به جهان گشود. پدرش را در کودکی از دست داد، و تا ده‌سالگی، یعنی سه سال پس از استقلال کشورش در سال ۱۹۶۵-۱۹۶۶ نتوانست به مدرسه برود. در این تاریخ بود که او را در مدرسه مخصوص یتیمان در شهر سکیکده نام‌نویسی کردند. وی در سال تحصیلی ۱۹۷۰-۱۹۷۱ وارد مدرسه راهنمایی کتانیه شد و در همین مدرسه با گرفتن گواهی‌نامه محلی، دوره راهنمایی را پشت سر گذاشت. دریافت گواهی‌نامه پایان تحصیلات دوره راهنمایی، درهای دبیرستان رضا حوجو را در قسنطینه به روی او گشود، و وی از سال ۱۹۷۴ تا پایان سال ۱۹۷۷ در این دبیرستان درس خواند. پس از آن وارد دانشگاه منتوری در قسنطینه شد و مدت دو سال در این دانشگاه تحصیل کرد. سپس پرونده تحصیلی خود را به دانشگاه علوم و فناوری در الجزیره، پایتخت کشور، منتقل کرد و در سال ۱۹۸۰ با مدرک کارشناسی ریاضیات از این دانشگاه فارغ‌التحصیل شد.

این رویدادها موجب شد که او سرانجام زادگاه خود را ترک کند و در پایتخت اقامت گزیند. با

* «فی‌الذکرة: یوسف فرفور (توفي ۲۹ أكتوبر ۲۰۱۳)»، سهیل، ج ۱۲، بارسلون، ۲۰۱۳، ص ۵۳-۵۷.

^۱ ahmed.djebbar@wanadoo.fr

^۲ Malek_bouzari@yahoo.fr

^۳. مدیر بخش تولید مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب.

اقامت در پایتخت در همان دانشگاه علوم و فناوری نام‌نویسی و خود را برای دریافت مدرک پژوهش‌های عالی دربارهٔ معادلات دیفرانسیل پاره‌ای آماده کرد، و همزمان با تحصیل، به عنوان همکار قراردادی در مدرسهٔ عالی استادان به تدریس پرداخت.

گرگور با دریافت مدرک پژوهش‌های عالی در سال ۱۹۸۵، خود را برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد در رشتهٔ تاریخ علوم زیر نظر استاد شیخ بو عمران و استاد احمد جبّار آماده کرد. پایان‌نامهٔ او دربارهٔ آثار ابن قُنفذ قُسنطینی (د: ۸۰۹ یا ۸۱۰ ق) بود و او در سال ۱۹۹۰ توانست از این پایان‌نامه در حضور هیئتی بین‌المللی دفاع کند. این هیئت به طور خاص از استادان ژان دومبر (پاریس)، پائولوس گردس (موزامبیک) و محمد سویسی (تونس) تشکیل شده بود. او با دریافت مدرک کارشناسی ارشد خود، نخستین دانشجوی الجزایری به شمار می‌رفت که توانسته بود در رشتهٔ تاریخ ریاضیات فارغ‌التحصیل شود، و در این میان ممارست در تدریس به عنوان مدرّس دروس منطق و تاریخ ریاضیات در مدرسهٔ عالی استادان چنین فرصتی به او داده بود.

گرگور پس از این مرحله، کار نگارش پایان‌نامهٔ دکتری خود را با عنوان «هندسهٔ اقلیدسی از دیدگاه مؤتمن بن هود (د: ۴۷۸ق): مشارکت در پژوهش سنت هندسی عربی در اندلس و مغرب بزرگ» زیر نظر استاد احمد جبّار آغاز کرد، و سرانجام در سال ۲۰۰۶ توانست از پایان‌نامهٔ خود در حضور هیئتی بین‌المللی در دانشگاه عنابه دفاع کند. این هیئت ویژه از استادان سامی شلهوب (حلب)، ژاک سزینو (لوزان) و برنار ویتراک (پاریس) تشکیل شده بود.

گرگور از آن هنگام در کنار تدریس این رشته، و عهده‌داری مسئولیت‌های اداری، از جمله مدیریت گروه ریاضیات در مدرسهٔ عالی استادان، پژوهش در تاریخ ریاضیات را به مدت هشت سال ادامه داد، و در عین حال در سامان‌دهی و برنامه‌ریزی درسی برای دانشجویان رشتهٔ تاریخ ریاضیات، با همکاران خود - که پس از او مدرک تاریخ ریاضیات گرفته بودند - همکاری می‌کرد.

او در این مدت گذشته از آنکه یکی از فعالان و پیشگامان فعالیت‌های مربوط به تاریخ ریاضیات در مدرسهٔ عالی بود، دبیری انجمن تاریخ ریاضیات الجزایر را نیز (از آغاز تأسیس آن در سال ۱۹۸۸) برعهده داشت، و نشریهٔ کراس حلقهٔ ابن‌هیثم (= کتابچهٔ حلقهٔ ابن‌هیثم) را منتشر می‌کرد، و در عین حال در برنامه‌ریزی برای برگزاری یک همایش ملی (۵-۷ آوریل ۱۹۹۳) و چهار همایش بین‌المللی (همایش اول، سوم، ششم، و نهم تاریخ ریاضیات عربی) همکاری داشت.

[در اسفند ۱۳۸۹ گرگور برای شرکت در همایش «میراث علمی و فلسفی نصیرالدین طوسی» به دعوت مؤسسهٔ پژوهشی میراث مکتوب به ایران آمد و مقاله‌ای با عنوان «نصیرالدین طوسی و تدریس هندسه در سدهٔ سیزدهم میلادی/ هفتم هجری» عرضه کرد].

یوسف گرگور در روز ۲۹ اکتبر سال ۲۰۱۳ [۷ آبان ۱۳۹۲] درگذشت.

آثار گرگور به زبان عربی

- ۱۹۹۶- الاعمال الرياضية لابن قنفلد القسنطيني وعلاقتها ببعض مؤلفات عصره (آثار ریاضی ابن قنفلد قسنطینی و رابطه آن با برخی از نگاشته‌های عصر او).
- ۱۹۹۸- دراسة مقارنة للنوعين الثاني والثالث من كتاب الاستكمال للمؤتمن بن هود (پژوهشی تطبیقی درباره نوع دوم و سوم استكمال مؤتمن بن هود).
- ۱۹۹۸- رسالة قسطا بن لوقا: المدخل الى الهندسة (رسالة درآمدی به هندسه از قسطا بن لوقا).
- ۲۰۰۳- ظاهرة الشروحات الرياضية في القرن الرابع عشر الميلادي بالغرب الاسلامي (پدیده شرح‌نگاری‌های ریاضی در سده چهاردهم میلادی در غرب اسلامی).
- ۲۰۰۶- لمحة عن الاسهام الرياضي لبعض علماء مغاربة وأندلسيين في الفترة ما بين القرنين ۸-۱۸ م. (نگاهی به نقش برخی از دانشمندان اندلسی در سده‌های ۸ تا ۱۸ میلادی در دانش ریاضیات).
- ۲۰۰۶- المدخل الى صناعة الهندسة لقسطا بن لوقا البعلبكي (درآمدی به فن هندسه از قسطا بن لوقا بعلبکی).
- ۲۰۰۹- مبادئ السالكين في شرح رجز ابن الياسمين لابن قنفلد القسنطيني رياضي مغاربي من القرن ۸ ق / ۱۴ م (مبادئ السالكين در شرح ارجوزة ابن یاسمین، اثری از ابن قنفلد قسنطینی، ریاضی دان مغربی سده هشتم هجری / چهاردهم میلادی).

آثار گرگور به زبان فرانسوی

- ۱۹۸۸- ابن قنفلد قسنطینی، ریاضیدانی از مغرب.
- ۱۹۹۰- نوشته‌های ریاضی ابن قنفلد.
- ۱۹۹۷- ابن قنفلد.
- ۲۰۰۰- شیوه‌های مختلف عددنویسی در مغرب در دوره عثمانی، نمونه اعداد رومی.
- ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶- مؤتمن بن هود حاکم سرقسطه (ساراگوسا) و قضیه فیثاغورس.
- ۲۰۰۶- هندسه اقلیدسی مؤتمن بن هود.
- ۲۰۰۹- اصل پنجم مربوط به خطوط متوازی در کتاب مؤتمن بن هود حاکم سرقسطه.
- ۲۰۱۱- تحلیل و ترکیب در سنت ریاضیات عربی بر اساس کتاب استكمال مؤتمن بن هود.
- ۲۰۱۳- عددنویسی رومی در آثار ریاضی اندلس و مغرب همراه با تصحیح رساله‌ای از ابن بنا (با همکاری احمد جبار، سهیل، شماره ۱۲، ص ۷-۵۲؛ پس از درگذشت گرگور چاپ شد).